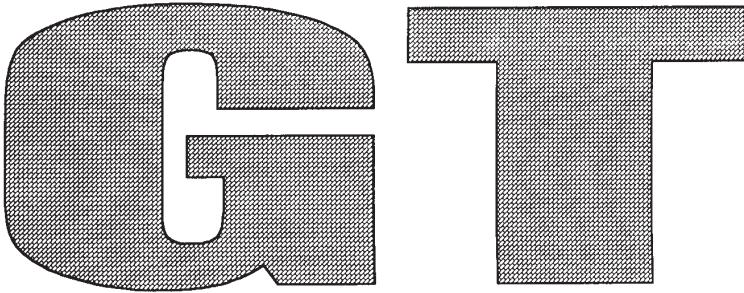

2000/1-2

Gazdaság & Társadalom

Tartalomból:

Dr. Menyhay Imre: Vállalkozás, gazdálkodás, etika és társadalmi szereptévelygések

Dr. Gidai Erzsébet: A jövő kutatás feladatai és gondjai

Dr. Nagy Pongrác: A magyarországi pénzpolitika – 1989-1999

Dr. Avar László: Vázlatok a magyarországi iparkamarák és érdekképviseltek történetéhez

Dr. Hajdú-Moharos József: A régiók Európája és Magyarország

Társadalomtudományi folyóirat

A szerkesztőbizottság elnöke: Dr. Gidai Erzsébet

A szerkesztőbizottság tagjai: Dr. Bíró Zoltán, Dr. Fecske Mihály,
Dr. Gánti Tibor, Dr. Gidai Erzsébet

Megjelenik negyedévente

GT

A szedést Bosnyákovits Józsefné készítette,
a tördelés Takács Eszter munkája.
A nyomtatás 2000 novemberében készült.

Felelős kiadó: Dr. Gidai Erzsébet
Kiadja a Társadalomkutató és Előrejelző Intézet
1132. Budapest, Victor Hugo u. 18-22.

ISSN 0865 7823

TARTALOM

GAZDASÁG

- Dr. Menyhay Imre:** Vállalkozás, gazdálkodás, etika és társadalmi szereptévelygések 5
- Dr. Gidai Erzsébet:** A jövőkutatás feladatai és gondjai 83
- Dr. Nagy Pongrác:** A magyarországi pénzpolitika – 1989-1999 ... 96

TÁRSADALOM ÉS POLITIKA

- Dr. Avar László:** Vázlatok a magyarországi iparkamarák és érdekképviseltek történetéhez 144

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

- Dr. Hajdú-Moharos József:** A régiók Európája és Magyarország 190

Gidai Erzsébet

A jövő kutatás feladatai és gondjai

A jövő kutatás feladata azoknak a fejlődési tényezőknek a feltérképezése, amelyek jelenleg relevánsak, majd az erre vonatkozó ismeretek alapján annak meghatározása, hogy milyen alternatív fejlődési irányok jellemzőek a jövőben és ezek a tendenciák mennyire valószínűek és mennyire kívánatosak. Következésképpen a jövő leírásában előforduló összefüggések, oksági kapcsolatok, az események láncolatára vonatkozó adatok mind hipotetikusak. Ugyanakkor a jövő kutatás használ olyan elméleteket, amelyeket a hagyományos társadalomtudományi ágazatok, mint például a közgazdaságtan, szociológia, pszichológia stb. dolgoztak ki. Ezeknek az elméleteknek a fejlődése hatást gyakorol a jövő kutatókra, amikor az illetők ezeket az elméleteket felhasználják arra, hogy megbízható előrejelzéseket dolgozzanak ki.

A jövő kutatás egyik fontos jellegzetessége az is, hogy problémái nem korlátozódnak pusztán egyetlen diszciplinára, vagy a tervezés, a döntéshozatal területére. A jövő kutatás lényegében interdiszciplináris tevékenység, amely interdiszciplináris módszereket és szaktudást igényel. Mindezt az is indokolja, hogy a 20-50 évre előre gondolkodó jövő kutatók által vázolt jövőképeknek olyan tényezőkkel kell számolnia, amelyek esetleg jelenleg kis jelentőségűek és a jövőben válnak döntő hatású tényezővé. Fontos annak hangsúlyozása is, hogy önmagában véve az időtávnak, tehát például annak, hogy 2020-ra gondolunk előre, nincs kiemelkedő jelentősége. Ami fontos az az, hogy a lényegi fejlődést meghatározó folyamatokat írjuk le. Azt, hogy bizonyos helyzetek és feltételek hogyan változnak meg az idők során. Ez azt is jelenti, hogy ugyanabban a vizsgálatban olyan előrejelzések (scenáriók) is előfordulhatnak, amelyeknek különböző az időtávuk.

A jövő feltárásának menetét el kell különíteni a tervezési és döntéshozatali eljárásoktól. Egyrészt, mert az előrejelzés kidolgozása során bizonyos fokig el kell szakadni azoktól az elkötelezettségektől, amelyek a tervezést és a döntéshozatalt jellemzik, másrészt pedig azért, mert a minőségi jellegű változásokra kell szükségszerűen koncentrálni. Mindebből az is következik, hogy nyilvánvaló kapcsolat áll fenn a jövőkutatás és a politika kialakítása között. A jövőkutatásnak a folyamatokban várható változásokat és a döntési pontokat kell leírnia, és csak másodlagos szerepű a trendextrapoláció. A jövőkutatás fő feladata az, hogy feltérképezze a diszkontinuitásokat, az innovációkat, a majdan bekövetkező új eseményeket. Egyes kutatók szerint az ilyen fajta feltérképezés a jövőkutatás legfőbb eleme.

A jövőkutatás alapján véve normatív tevékenység és ebből az is következik, hogy a jövőkutatás előnyeit, értékeinek szerepét jobban hangsúlyozni, mint általában a társadalomkutatás eredményeit. Flechtheim szerint a futurologia (tehát a jövőkutatás) feladata az, hogy kiküszöbölje a háborúkat, az éhezést, a nyomort, az ember és a természet kizsákmányolására irányuló törekvéseket, demokratizálja a társadalmat, megszüntesse az elidegenedést és új embertípus, a homo humanus létrejöttéhez vezessen. Flechtheim úgy gondolta, hogy a jövőkutatásnak befolyásolnia kell a jövő társadalmát abból a célból, hogy az eltérjen (mégpedig a jó, irányba) a múlttól. E szerint a felfogás szerint a mai problémákat a jövőkutatás kritikai és módszeres vizsgálati eszközeivel kell felmérni és megoldani.

Flechtheim elképzelései nem teljes mértékben valósultak meg, hiszen gondoljunk csak arra, hogy a legismertebb jövőkutató intézmény, a Rand Corporation az 50-es években katonai megrendelésre dolgozta ki a jövőkutatás olyan módszereit, mint például a rendszerelemzés, a szcenáriókészítés, vagy a morfológia, illetve relevanciafák stb. Ugyanakkor az eddigiekből következik, hogy szoros kapcsolat áll fenn egyfelől a jövőkutatás, másfelől általában a társadalmi fejlődés és különösen

a társadalmi tervezés és döntéshozatal között. Mindamellet e kapcsolat jellege a jövő kutatással felszínre hozott ismeretek hasznosságától függ.

A jövő kutatás és a társadalmi-gazdasági fejlődés közötti kapcsolat jellegzetességei függnnek az adott vizsgálat célkitűzéseitől, a felszínre hozott ismeretektől, az alkalmazott módszerektől, a közreműködő szakértőktől, információ tartalomtól stb.

Elvileg a különböző jövő vizsgálatoknak három csoportját lehet megkülönböztetni a jövő kutatásnak a társadalmi tervezéshez és döntéshozatalhoz való viszonya tükrében:

1. olyan vizsgálatok, amelyek inputot adnak a nyilvános tervezési és döntéshozatali tevékenységhez;
2. olyan kutatások, amelyek közvetve előmozdítják a tervezési és döntéshozatali folyamatok tökéletesítését;
3. olyan autonóm jövő kutatások, amelyeket a különböző kormánysszervek által megszabott követelmények sem közvetlenül, sem közvetve nem irányítanak, s amelyeket olyan értékek befolyásolnak, mint például a későbbiekben említett alternatív jövő programokban szereplő értékek.

A jövő tanulmányozásával hasznos támpontot nyújtunk a döntéshozatal és a tervezés számára; elősegíthetjük a jövőben várhatóan jelentkező lehetőségek és veszélyek megbízható feltérképezését, illetve jelentkezésük idejének meghatározását; módszereket javasolhatunk a különféle problémák megoldására; alternatív cselekvési programok kidolgozásával hatást gyakorolhatunk a jövőre; és előmozdíthatjuk a jelen jobb megértését is.

A döntéseket ugyanis rendszerint a tegnapi vonatkozó ismeretek alapján hozzák. A jelen tanulmányozása tehát abból a szempontból, hogy az ily módon szerzett ismeretek majdan hasznossá váljanak, értékes információt ad arról a valóságról, amelyben élünk. A jövő kutatásá-

val gyarapíthatjuk azokat az eszközöket, amelyekkel az ember megsza-
badulhat attól a tévhittől, hogy a jelenlegi trendek végzetszerűek.

A jövő kutatásban rejlő előnyök kibontakozását nagymértékben hát-
rálattják a következő tényezők:

1. A legtöbb döntéshozatal még mindig túlzottan jelenre orientált és
gyakran teljesen reaktív jellegű;
2. A jövő kutatást, mint diszciplinát a nagyobb egyetemeken is korláto-
zottan fogadják el,
 - az országos és nemzetközi kérdéseket még mindig egymástól el-
szakítva vizsgálják, kevés a kölcsönhatás elemzés,
 - az emberiség előtt álló nagy problémák megoldása terén még
mindig csekély haladás tapasztalható, gondoljunk csak az atom-
fegyverek szaporodása, világméretű éhínség, a környezet szen-
nyezése stb.
 - új veszélyekkel is számolni kell az emberiségnek, így pl. a világ
valutarendszerének esetleges összeomlása, a terrorizmus elbur-
jánzása, a kormányokba és más intézményekbe vetett bizalom
drámai hanyatlása stb.

Még azokban a ritka esetekben is, amelyekben valamely meghatáro-
zott célú jövő kutatást éppen azért végeznek el, hogy azzal segítsék az
államvezetés döntéshozatali tevékenységét, a jövő kutatás hatása kor-
látozott, vagy időben később jelenik meg. Kétségtelen, mindezekben
közrejátszik az is, hogy a jövő kutatás fogalmai többféleképpen értel-
mezhetők és az alkalmazott módszerek nem mindig tökéletesek ahhoz,
hogy segítségükkel a jövő kutatás feladatait teljesíteni lehessen. Például
nincs valóban hatékony módszer a diszkontinuitások interdiszciplináris
kezelésére. Nem alaptalanul mutatnak rá egyesek, például F. Capra ar-
ra, hogy a jövővel foglalkozó közgazdászok nem ismerik fel, hogy a
gazdaság a tág értelemben vett környezeti és társadalmi rendszer egyik

összetevője csupán. Az előrejelzésekben használt alapvető fogalmak – mint például hatékonyság, termelékenység, bruttó nemzeti termék stb. – szűkösen nyerne meghatározást és e fogalmakat rendszerint úgy használják, hogy nincsenek tekintettel az egyes kategóriák összetettségére. A társadalmi elemzésben olyan fogyatékoságok rejlenek, amelyek felerősödnek, ha az ily módon elért eredmények alapján hozunk létre előrejelzéseket és sok bennük a hibalehetőség. A helyzet nem lesz jobb akkor, ha a politikai döntéshozatal hibás scenáriókra épül. Mindez arra mutat, hogy a jövő kutatásnak szükségképpen interdiszciplináris jellegűnek kell lennie.

Edward Pestel számos olyan tényezőt tárt fel, amelyek megakadályozzák, hogy a jövő kutatás befolyásolja a politikai döntéshozatalt. Ezek a tényezők részint a jövő kutatókkal, részint a politikai döntéshozatali folyamatok valóságos jellemzőivel kapcsolatosak. Sok jövő kutató idegenkedik az interdiszciplináris munkától, mások attól félnek, hogy a politika „beszennyezi” a jövő kutatások tudományosságát. Sok kutató egyszerűen csak a tévedéstől fél. Mások úgy gondolják, hogy modelleik igazi „fogyasztóközössége” nem a döntéshozatalban, illetve általában a nagy nyilvánosságban rejlik, hanem más modellezőkben. Márpedig nyilvánvaló, hogy a jövő kutatás értéke attól függ, hogy e kutatás mennyire releváns a társadalmi és politikai fejlődés szempontjából. Ami a kormányzatokat illeti, ők gyakran azért idegenkednek a jövő kutatástól, mert

- a kormányzatokat az aktuális problémák érdeklik;
- a kormányzatok hajlamosak arra, hogy a javasolt megoldásokat leegyszerűsítsék, s a saját érdekeiknek megfelelően alakítsák;
- a helyi és az országos problémák gyakran háttérbe szorítják a jövő kutatók által felvetett nemzetközi jellegű kérdéseket, s így a kormányzati döntésekben gyakran kívül hagyják a kettő szerves kapcsolatát;
- jövő problémái több ágazatot is érintenek, miközben a kormányzat – struktúráját tekintve – vertikálisan tagozódik.

Egyetlen konkrét példán: a fejlődő országokban az alacsony táplálkozási színvonal nem pusztán a mezőgazdaság gondja, hanem az oktatásnak és önképzésnek a biológiai, genetikai, talaj- stb. kutatásnak, a környezetvédelemnek, az ipari infrastruktúrának, az energiaellátásnak, a szállításnak stb. a problémája együttesen. Ezzel szemben a kormány-szervezet ágazatok szerint tagozódik, és az egyes kormányserveket a többiek problémái kevésbé érdeklik.

Az elmondottak ellenére a jövőkutatás nagy szerepet játszik az emberi gondolkodás és cselekvés alakításában. Ezt bizonyítja a jövőkutatás szerepének megnövekedése, az eltérő alternatívák keresése, s ezzel az emberi tényezők mélységeinek feltárásában érdekelt.

A megbízhatóság és a jóság tartalma a jövőkutatásban

A jövőképek és a jövőtendenciák megbízhatósága, jósága (pontossága) különbözőképpen értelmezhető. Tudományos szempontból eltérő a kategóriák tartalmának értelmezése, és nem megoldott a megbízhatóság módszerének kidolgozása. Tapasztalatilag is igazolható, ha a vizsgált alaptendenciák környezeti feltételeit, a lényeges hatótényezőket, a jelentősebb fordulópontokat együttesen feltárják, s elemezzük, akkor megbízható az előrejelzésünk. Nem egyszer fordul elő, hogy az alaptendenciákra ható, s azokhoz kapcsolódó tendencia meghatározóbb lehet, mint maga a vizsgált fejlődési vonal.

Az előrejelzések jósága felveti azt a kérdést is, vajon akkor jó-e jövőképünk, ha a lehető legjobban leképezte a valóságot, vagy ha teret enged az eltéréseknek?

Lényeges leszögezni, a jövőfeltárás, az előrejelzés döntési eszköz, tehát önmagában még nem cselekvési program, nem döntés. Ebből adódóan nagyobb a mozgásteret, nagyobb a hipotézisek felállításának szabadsága, ezek összehasonlító elemzések lehetősége. A megbízhatóság szempontjából nem kizárólag azon van a hangsúly, hogy mennyire pontosan lehetett leírni a fejlődési irányokat, hanem azon is, hogy milyen mértékben sikerült a várható jelentősebb fejlődési fordulópontokat, el-

ágazásokat, ható- és következménytényezőket megragadni és ábrázolni. E feltételeknek akkor teszünk a legjobban eleget, ha alternatívákat tárunk fel, a „ha-akkor” összefüggésekre keresünk választ, és az előrejelzések sorát alakítjuk ki. Annak megítélése, hogy melyik lesz a tényleges jövő, melyik alternatíva fedi le a legjobban a valóságot, alapvetően a döntésektől függ. Attól, hogy mennyire volt képes az ember, felismerve a várható törvényszerűségeket, cselekvéseit ehhez igazítani, és a valóság folyamatait befolyásolni, illetve alakítani. Ilyen szempontból lényegesen több lehet az igazi prognózis, mint amennyi a jó döntés.

A döntést, az alternatívákból való választást ugyanis jelentős mértékben meghatározza a döntést hozó érdekviszonya és értékrendje. Ha ez megcsontosodott, kevésbé fogékony az újra, vagy a sajátjáról eltérő értékekre, netalán voluntarista érdekeket szolgál ki, s ezáltal a valóság folyamatait más pályára kényszeríti, mint ami szükséges lenne a haladás szempontjából.

Előbb-utóbb a felszínre kerülnek az így kialakult kényszerpálya ellentmondásai és jelentős eltérések okoznak a döntés és a tényleges eredmény között. Az így kialakult ellentmondásos helyzetért mindenekelőtt a rossz prognózisokat, illetve prognóziskészítőket vádolják. Nem tagadva, hogy rossz előrejelzések is születtek és születnek, a hibákért mégsem kizárólag az előrejelzések (illetve azok készítői) a felelősek.

Leszűrhető az a módszertani következtetés is, hogy az előrejelzések megbízhatóságát differenciáltabban kell kezelni és értelmezni. A szakirodalmi viták is ezt erősítik meg.

A legtöbb szakember, pl. E. Jantsch F. Malik, R. Zentner véleménye megegyezik abban, hogy az előrejelzések megbízhatósága legmarkánsabban utólag értékelhető. Azon elv alapján, hogy az ember utólag mindig okosabb, állítják, hogy az előrejelzésen nem lehet előre megmondani annak eredményességét. Nemesyszer előfordult, hogy azok a tendenciák (stratégiák) sem tűntek előre eredménystratégiának, amelyek

utólag eredményesnek bizonyultak. Az utólagos értékelésnek természetes gyenge pontja, hogy az ember azt is látja, amit látni szeretne, vagyis azokat a tényezőket választja ki, amelyek az általa képviselt elméletet, álláspontot alátámasztják. (Ez sok vonatkozásban persze igaz az előrevetítés fázisában is, bár nem feltétlen meghatározó elem.)

Ilyen összefüggésben többnyire azt a benyomást próbálják kelteni, hogy egy olyan stratégia, amelyet helyesnek ismertek el utólag a múltra vonatkozóan, annak a jövőben is helyesnek kell lennie. A történelem éppen azt mutatja, hogy ez nem így van, vagy legalábbis nincs mindig így. Ami ma a leghelyesebb, holnap óriási tévedés lehet. Az előrejelzéseknek természetes tartozéka a kétkedés, s ezzel a megbízhatóságot emeljük. Nem szabad elmulasztanunk a jövőt feltáró ismeretelméleti folyamatban a jelen jobb megismerésének szükségességét. Ez úgy is értelmezhető, hogy nem azok az igazán döntő események, amelyek be fognak következni, hanem azok, amelyek már végbementek, amelyekkel gyakran már vakok vagyunk, vagy nem vonjuk le a következtetéseket, vagy nem tártuk fel kellő mélységgel a jelenhez vezető utat. Az ilyen típusú elemzések előrejelzik a prognózisok megbízható kidolgozását.

Foglaljuk tehát össze a megbízhatóság tartalmát a jövőkutatásban!

A megbízhatóság a jövőkutatásban, más tudományterületekhez képest specifikus tartalmat nyer; olyan összetett, komplex fogalom, amely dinamikájában értelmezendő, szintetizálja az előrejelzés tárgyának változását, az előrejelzéshez szükséges ismereteknek és ebből következően az eredményeknek a mennyiségi és minőségi értékelését.

Az elméleti és gyakorlati jövőkutatási tevékenység során szerzett tapasztalatok és vizsgálódások alapján a jövőkutatási megbízhatóság a következő három egymásra épülő szinten értelmezhető:

1. a múltban és a jelenben lejátszódott események, folyamatok megismerése,

2. a vizsgálandó események, folyamatok továbbélésének, megszűnésének, vagy ezek helyébe újak létesülésének a valószínűsítése,
3. az előrejelzés által kiváltott döntések, intézkedések hatásainak becslése.

A jövő kutatási megbízhatóság a következő sajátos vonásokkal rendelkezik:

- Jövőre utal: kifejezi a még nem létezőtől, de a jövőben majd bekövetkező eseményekről, folyamatról ítéletünket, tehát nemcsak az utólagos bekövetkezés, illetve be nem következés megállapítására alkalmas.
- Gondolkodási folyamatot tükröz, hiszen a jövő a meg nem történnisig a gondolkodási folyamat eredményeként értelmezhető.
- Mennyiségi és minőségi ismereteket egyaránt magában foglal.

Igen fontos az előrejelzés tárgyának kvantitatív és kvalitatív megközelítése, hiszen a jelenségek mennyiségi és minőségi oldal egymással szoros kölcsönhatásban léteznek, merev különválasztások, azaz valamely oldal izolált elemzése ellene hat a komplexitás elvének, s végső fokon csökkenti az előrejelzések megbízhatósági értékét. A gyakorlati előrejelzési tevékenységben – érthető módon – „szimpatikusabbak” a számszerűen kezelhető jellemzők, amelyek esetében lehetővé válik az összefüggések és tendenciák matematikai-statisztikai kifejezése és leírása. Lényegesen bonyolultabb a nem számszerűsíthető jellemzők verbális kifejezése, s ez azzal a „kellemetlen” tulajdonsággal jár együtt, hogy a mondanivaló tömör kifejezése sem könnyíti az összefüggések kezelését. Az egzakt, matematikai-statisztikai megbízhatósági vizsgálatok általában nem mellőzhetők, szükségesek, de önmagukban nem elégségesek. A jövő kutatásban nagy veszélyt rejt magában a nem számszerűsíthető tényezők elhanyagolása, ami végső fokon oda vezethető, hogy a

mennyiségi összefüggések kimutatása jelenti az előrejelzés megbízhatósági vizsgálatának végső célját.

- A jövőkutatási megbízhatóság dinamikus, folyamatában értelmezett; kifejezi az előrejelzés tárgyának és az előrejelzés tárgyának és az előrejelzés tárgyra vonatkozó ismereteknek a változását.
- Feltételes, azaz az előrejelzés megbízhatósága számos tényező egymásra hatásának eredményeként alakult ki. Jóllehet, minden tudományterületre igaz az, hogy a megbízhatóságot különböző tényezők befolyásolják a jövő kutatásban ez a hatás erősebb és többrejtű. A jövőbeli válható fejlődési folyamatok és eredmények megismerésének tehát egyik döntő feltételét jelenti a ható tényezők sokoldalú komplex feltárása. Ha a múlt és a jelen elemzésében sikerült is olyan ismeretszintet kialakítani, amely torzítás nélkül tükrözi az elégséges, jó minőségű, s a valóságos összefüggéseket, akkor is szükségessé válnak a jövőre vonatkozó további vizsgálódások. Azok a szerzett ismeretek jövőbeli változásának a feltárására irányulnak. (Ebből következik, hogy a jövőbeli fejlődési folyamatok törvényszerűségének a megállapításához sokoldalúbb, mélyrehatóbb vizsgálatokat kell folytatni, mint általában a helyzetelemzések esetében.) Mindez megalapozza a jövőkutatási megbízhatóságot meghatározó tényezők feltárásának fontosságát. Ezt más oldalról az is nélkülözhetetlenné teszi, hogy helytől és időtől függően változik azoknak a tényezőknek a köre és intenzitása, amelyek a megbízhatóságot befolyásolják.
- Az előrejelzések megbízhatósága összefügg a vizsgált rendszer stabil (nem változatlan!) vagy instabillá voltával. Viszonylag könnyebb a helyzet egy stabil rendszernél (pl. a népesség, gazdasági szerkezet), ahol alapvetően a rendszerre ható tényezők elemzésére kell a hangsúlyt helyezni, míg a változó, labilis rendszereknél (pl. az árak, a technológia, a technika) maguknak a rendszereknek a változási irányaira és az ezekre ható tényezők alakulására kell előrejelzést kidolgozni, s megbízhatóságukat vizsgálni. Ez az elemzés sokkal több

buktatót rejt magában, és természetesen sokkal nehezebb az előrejelzés megbízhatóságát is meghatározni.

- A jövő kutatásban a megbízhatóságnak szoros a kapcsolata, kölcsönhatása az előrejelzési időhorizonttal, az időtényezővel. Gyakran találkozunk azzal a nézettel, miszerint az előrejelzések megbízhatósága arányosan csökken az időtávval. Ez azt jelenti, hogy a rövid távú előrejelzéseknél a számszerűen kifejezhető megbízhatóság. A reális megítéléshez azonban egyéb tényezőket – pl. az előrejelzés tárgyának jellegét, az információbázist, a felhasznált módszereket – is figyelembe kell venni.

Az időtényező differenciált kezelése fontos továbbá azért is, mert az időtáv függvényében eltérő szempontokat kell érvényesíteni a megbízhatósági vizsgálatokban. Így rövidebb távon nagyobb jelentősége van az empirikus összefüggések elemzésének, hosszú távon pedig elsősorban a minőségi értékelés és az előrejelzések szerkezetének logikai elemzése kerül előtérbe.

A hosszú távú előrejelzések fő problémája a vizsgált jövőt alapvetően meghatározó kritikus pontok kimunkálásában van. Amennyiben ez sikerül, úgy megbízható előrejelzést kaphatunk hosszú távon is, különösen akkor, ha megtaláljuk a megfelelő aggregáltsági fokot. Ugyanakkor megbízhatatlan, rossz minőségű lehet a rövid távú előrejelzés is, ha például hamis problémafelvetésre és információbázisra épül.

- A jövő kutatásban egy összetett rendszer megbízhatóságára általában nem lehet következtetni egyes részterületeinek megbízhatóságából, egyrészt azért nem, mert az előrejelzési probléma, feladat többnyire rosszul strukturált, másrészt azért, mert a részterületek közötti kölcsönkapcsolatok befolyásolják egymás megbízhatóságát is. Ez azzal is összefügg, hogy a jövő kutatási feladat, az előrejelzés tárgya igen gyakran nem alkot ún. szerkezeti rendszert.

- A megbízhatóságot befolyásolja az, hogy a jövőkutatási munka nem értékmentés. Érdekek fűződnek bizonyos jövőfejlődési variánsok kidolgozásához és a tartózkodáshoz mások kimunkálásától. Ez természetesen befolyásolja a megbízhatóságot is. Az értékkel terheltég különösen erősen érvényesül a társadalmi előrejelzéseknél, s ez növekszik akkor, ha a kidolgozott jövővariánsok döntésekké válnak.
- Az előrejelzések megbízhatósági vizsgálataiba elengedhetetlen a szubjektív (emberi) tényezők befolyása. A megbízhatóságra hat a szakértők motiváltsága, felkészültsége, sőt, ahogyan igen szellemesen fogalmazta meg E. Gehmacher, a jövőkutatáshoz intellektuális bátorság is kell. Véleménye szerint ez azt jelenti, hogy a jövőkutatásban nagyobb bátorság kell az egyszerűsítéshez, a bizonytalan méréshez és az egzakt megfogalmazáshoz, mint más tudományterületeken. Az egyszerűsítéshez ugyanis ismerni kell a teljes rendszer komplexitását és terjedelmét, az egyszerűsítés hatását és megengedhetőségét. A bizonytalan mérést az indokolja, hogy vannak variánsok, amelyek mennyiségileg alig, vagy egyáltalán nem mérhetők. Az egzakt megfogalmazáshoz pedig ismerni kell az előrejelzési értékek mellett ezen értékek valószínű eltéréseit is. Amennyiben ez utóbbi értékeket kiszámítottuk, úgy valójában megbízható előrejelzést kaptunk. Megítélésünk szerint a probléma ott van, hogy az előrejelzési eredmények már születésükkor magukban hordozzák a jövő megismerhetőségének és feltárhatóságának valószínűségi és bizonytalansági sajátosságait.

A megbízhatóság a jövőkutatásban tehát összetett, komplex, dinamikájában értelmezett fogalom, amely kifejezi a jelenre és a jövőre vonatkozó ismeretek milyenségét (mennyiségi és minőségi megítélését), és választ ad arra, hogy az előrejelzés mennyiben szolgál döntések alapjául, és mennyiben tárja fel a fejlődést elősegítő tényezőket.

Ez a definíció egyrészt kifejezi a jövő kutatási megbízhatóság-fogalom három szinten való értelmezését, másrészt magában hordozza az előzőekben tárgyalt sajátosságokat is.

Egy előrejelzés tehát akkor megbízható, ha olyan minőségű belső tartalommal rendelkezik, hogy lehetővé teszi (tenné) a döntések, cselekvési programok optimális megalapozását, kialakítását, s következményeiben, hatásaiban a mindenkori adott környezeti feltételrendszerben a legjobban szolgálja (szolgálná) a fejlődést, vagy hátrítja el (hátrítaná el) a veszélyeket, s nagy a bekövetkezési (deinognózis esetén be nem következési) valószínűsége.

A definíció tükrözi azt az álláspontot, hogy az előrejelzések döntéseket alapoznak meg, s úgy próbálják feltárni a jövőbeli valóságot, hogy a fejlődést maximális mértékben elősegítsék. Ebből következően, az előrejelzésekhez hasonlóan, azok megbízhatósága is a döntések megalapozásához kapcsolódik.